

Juraj Jurjević

ČOVJEK JE GLAVNO

Na izvoru problema

Borimo se za čovjeka. On nam je početak i svršetak svega, glavna stvar, izvor i korijen. Tko ima čovjeka, ima sve, tko je njega krivo riješio i preskočio, taj će u svemu drugome pogriješiti. Svim prednostima i odlikama, svim manama i pogreškama svih kulturnih sustava, nazora i ideologija uzrok je na kraju čovjek, koji sve unapređuje i sve upropašćuje. A isto tako i pojedinac samo u sebi, u svojoj ljudskosti u svojoj cjelokupnoj vrijednosti, može tražiti svoj uspjeh i neuspjeh, svoju sreću i nesreću, svoj uspon i pad. Manjkavosti u tom pogledu nitko ne može nadoknaditi, a prednosti te kakvoće ničim se ne daju podcijeniti. Tko nema u sebi, neće naći ni oko sebe.

Borimo se za čovjeka, ali u drukčijem pogledu od onoga kakav naučava besadržajna čovječnost i neobojeni »kozmpolitizam«.

Kažu da sve ide u krugu. Čovjek je izašao iz sebe, izrazio se u bezbroj obrazaca da se opet vrati k sebi — netaknutom, neizraženom, neobojenom, neograničenom i neodređenom sebi — da se tu slobodno očituje i izivi. Drugim riječima: bio je samo čovjek, postao je ovakav, onakav, i sad opet hoće da bude samo čovjek . . .

Čovjeka nije moguće ničim obuhvatiti, ograničiti ni izraziti, jer on je živo biće, biće koje se razvija, preširoko i predobro za naše izmišljene, uske i manama podvrgnute ideološke kalupe. Čovjek je po naravi dobar i širokogrudan, ali smo ga odgojem pokvarili i napravili nesnošljivim. Zato ne odgajajmo čovjeka kroz te sustave, programe, stranke, skupine i ideologije, već njegujmo čovjeka kao takvog. Probudimo u njemu sve one dobre i drijemajuće odlike i dajmo im širok zamah! Natrag k čovjeku! Nije ni najmanje važno — kažu ovakvi — s koliko se prsti netko križa, kojemu narodu pripada, koje stranke je član i koje zanimanje ima, glavno da je čovjek. Što će znanje, naslovi, bogatstva i položaji, ako nije zadojen istinom, pravdom, ljepotom, dobrotom i ljubavlju prema bližnjemu! — Eto, to bi bila ta čovječnost o kojoj se toliko govori.

Zanimljivi su ti zahtjevi, ali njihovo ostvarenje nije tako lako ni jednostavno kako se — čudnovato — obično misli, nego je skopčano s velikim zaprekama i poteškoćama. A budući da su te poteškoće, kako ćemo odmah vidjeti, upravo tu pred nama jasne i opipljive, možemo kazati da takvo naučavanje nije lišeno prilične zablude.

Čovjek je zbroj ili, bolje rečeno, umnožak onoga što je sa sobom na svijet donio i onoga što je odgojem stekao. Bez odgoja nije čovjek! A kad je riječ o odgoju, ne misli se na svaki utjecaj na čovjeka, već samo na onaj namjerni, planski i sustavni, određenih i jasnih sredstava, putova i namjera. Baš ta jasnoća u načinima, sredstvima i ciljevima čini bitnost odgojnoga posla. Tu treba da smo načistu o gradivu kojem se utječemo, o načinu kojim to činimo i o idealu ka kojemu idemo. Inače smo izgubljeni u vrludanju i traženju.

Čini mi se da zastupnici čiste čovječnosti u pogledu spomenute jasnoće mnogo duguju.

Dobro, ideal je čovjek. Ali kako doći do njega, kojim putem i kojim odgojnim gradivom ćemo utjecati na nj? Istina, ljubav, ljepota, pravednost, poštenje, dobroda itd. divni su pojmovi, ali tu je velika opasnost da posrnemo u nestalnost i neodređenost. Zato se u takvim pitanjima valja izraziti. Na *kakvu* se to *istinu*, na *kakvu* dobrotu i na *kakvu* ljepotu misli?

Po pragmatizmu, na primjer, istina je ono što je čovjeku korisno i praktično, dok je sasvim drukčije shvaćanje istine idealističkih sustava, pa nam propovjednici čovječnosti moraju reći na koju ćemo se stranu odlučiti.

Nietzsche je zastupao pravo jačega da se dođe do nadčovjeka (Übermensch), pa treba da se izjasni ima li se čovjek oduševljavati tim čudoredem, ili, recimo, onim kršćanskim, koje je tome sasvim suprotno. Po staroj klasičnoj estetici lijepo je ono što zadovoljava pravila razmjera i sklada, a jedan moderan smjer veli: lijepo je ono što je za čovjeka svrhovito. Itd. Treba da se, dakle, izjasni kakvom moralkom, estetikom itd. valja čovjeka odgajati i oduševljavati!

Jasno je da o nekoj čistoj i neodređenoj čovječnosti ne može biti govora. Mi se ovdje ne opredjeljujemo za određenu ideologiju, nego, jednostavno, iz bitnosti odgojnoga posla zaključujemo da ondje gdje se čovjek odgaja nužno valja da postoji izgrađeni i točno određeni filozofski, čudoredni i estetski sustav, jer bez toga traženi čovjek postaje »čardak ni na nebu ni na zemlji«.

Ako, na primjer, zahtijevamo od čovjeka da bude vjerski nastrojen, onda tu treba da budemo jasniji. Nameće se potreba reda i ustrojstva te vjerske svijesti i stalnoga reda i propisa po kojemu će se ta svijest očitovati. Drugim riječima: ako smo se odlučili za vjeru, onda treba kazati i *koju* hoćemo. Netko može reći: mi hoćemo vjeru, ali novu! Dobro, ali dajte računa o njoj, oblikujte je, pa onda dosljedno po njoj odgajajte!

Kako stoji stvar s vjerom, tako je i u svakom drugom pogledu. Budući da smo ovdje na zemlji, jer valja živjeti, mi moramo nužno odgajati Hrvata, Francuza, Španjolca, Nijemca i Talijana, jer ćemo inače pustiti

u život ljude koji će kao beskućnici lutati od nemila do nedraga, nesmireni i nezadovoljni.

U svagdašnjem životu često susrećemo ljude, pripadnike ove takozvane čiste čovječnosti, pa baš po njima možemo najbolje uočiti sve njezine manjkavosti i zablude.

Takvi ljudi upravo boluju od svojih ideja. Ni za što se ne mogu odlučiti, nemaju stava ni načela, ni o čemu ne izriču sud, ni za što nisu zagrijani, a budući da nemaju stava ni gledišta, sve im je jednako drago i mrsko. Snošljivost prema svemu znak je njihove beznačelnosti, jer u bitnosti uvjerenja — dubokog i proživljenog uvjerenja — leži neka vrst nesnošljivosti. Takvi se ljudi onda izgube, rasiju i istroše na svim stranama bez vidnog uspjeha, ili bar s mnogo manje od onoga koji bi postigli kad bi sebe uputili određenim smjerom. A imamo primjera i za narode koji su zbog pomanjkanja svijesti o sebi propali i nestali.

Dakle, mjesto borbe za čovjeka u tom smislu bezbojne čovječnosti, treba se zauzimati za čovjeka u drugom smislu.

Naše vrijeme donijelo je sa sobom najrazličitije kulturne, filozofske i društvene ideologije i sustave. Svima im je ipak zajednička prva i vrhovna vrijednost: društvo, zajednica, država i narod.

U tome brižljivo nastoje otkriti sve one zakone po kojima ta zajednica živi i razvija se. To je sasvim ispravno, jer društvo nije puki zbroj i umnožak pojedinaca, već nešto novo, što ima svoju posebnu logiku i psihologiju.

Ali u tome bismo jako pogriješili kad bismo zajednicu promatrali kao nešto sasvim nezavisno od pojedinaca. Mnogo bismo pogriješili kad bismo zapostavili sva ona pitanja koja se odnose na čovjeka kao takvog.

Podcjenjivanje takvih pitanja i vjerovanje da je ideološkim opredjeljenjem sve drugo riješeno dobro dolazi onima nevrijednima, koji na taj način *postaju lišeni obveze da se brinu za sebe i za svoju vrijednost*, smatrajući dostatnim da skupa sa sustavom kojemu pripadaju, rješavaju probleme opće naravi. A to isto škodi onda i samim sustavima, jer oni ne napreduju, već nazaduju, ako ih vode pojedinci koji nemaju druge prednosti osim ideološke pripadnosti.

Kakav sustav bio da bio, njemu nikad ne smije biti sasvim svejedno kakva je osobna, intelektualna i čudoredna vrijednost i jakost pojedinaca koji mu pripadaju kao članovi. Samo ideološko slaganje mršava je i jedna pristupnica za svaku ideologiju!

Svaki čovjek, bez obzira na ideološki sustav kojemu pripada, mora prije svega riješiti bezbroj osobnih zadataka i problema, ako hoće da postane njegov pravi i zdravi član. Nijedan sustav ne može mu oprostiti sve one dužnosti koje mu kao čovjeku pripadaju. Gol, mršav, nepotkovan, nesposoban i neizgrađen, samo je član na papiru, a dotjeran i u sebi uređen, postaje suradnik, upotrebljiv i koristan čimbenik pokreta, stranke, skupine, naroda i države kojoj pripada. To su dužnosti koje se ne daju oprostiti, to su pitanja koja se ne smiju preskočiti. *Čovjek je nepreskočiva stanica!*

Kao i podignuta zgrada koja, doduše, kao cjelina ima svoju posebnu zakonitost u svakom pogledu, ali koje sastav i trajnost uvelike zavisi od toga kakve je vrste kamenje od kojeg je građena, je li ono tvrdo ili meko, je li otporno na kišu, sunce, vjetar itd., tako i društvo ima kao cjelina svoj poseban izgled, ali se ono mnogo zanima pitanjem kakve su mogućnosti, kakvo je stanje onih koji ga čine i tvore.

Zato bi bio znak površnosti pa i rasula nekog sustava, ideologije bilo koje vrste, kad bi zaobišla i preskočila sva ona pitanja koja se odnose na vrijednost pojedinca kao čovjeka.

Ovdje nema govora o vraćanju na individualizam u smislu da se pojedincu vrate ona prava koja mu je društvo oduzela, već je riječ o njegovanju općeljudskih svojstava, jer bez njih nema ni društvo ni korisnoga članstva ni u kojoj ideologiji.

Bezbrojna su ona pitanja koja se tiču vrijednosti i kakvoće pojedinaca i takva pitanja treba svuda i uvijek njegovati i obrađivati, a ne jednostavno mahati rukama i govoriti: To nije važno, to nije suvremeno. Uvijek će biti suvremeno, moderno i napredno pitanje: *kako se postaje što bolji, veći i vredniji čovjek*. Uvijek će biti korisno pitanje kakvi ljudi upravljaju nekim sustavom i poretkom. Isklesan, vrijedan i dotjeran čovjek dobro će doći svakome sustavu i poretku, a od propalice i neznalice nikad, nigdje i nikome koristi.

Rijeka se, doduše, može srediti, ograničiti i usmjeriti željenim putem, ali najuspješniji je tek onaj posao koji se obavi na izvoru. A izvor i početak svega je čovjek!

Veliko je, doduše, opravdanje kad se za mnoga neriješena pitanja krivi vladajući sustav i poredak te kad se tvrdi da će se, čim se stanoviti sustav izmijeni, riješiti i pitanja sama po sebi, ali to nas još uvijek ne rješava obveze da ta pitanja njegovamo i obrađujemo kako ona sama za sebe, po svojoj naravi, traže, bez obzira na sustav i poredak.

Koji bi to poredak bio toliko nepametan i nazadan da bi zaniijekao važnost, na primjer, odgojnih pitanja i rekao da je nekorisno, da nema smisla raspravljati i iznositi sve one probleme, sva ona pitanja koja se tiču odgoja kao takvoga? A to se isto tiče samoodgoja. Svakome sustavu, svakoj ideologiji, svakom društvenom poretku, dobro će doći u tom pogledu, na primjer, svi oni momenti, sve one bilješke, svi oni dnevници u kojima su pojedinci, starajući se za ljude oko sebe, zabilježili iskustva vlastitoga nastojanja i promatranja. Zar rasprava o tome može ikada postati nekorisna i nesuvremena?

Ne razumijemo zašto bi ikada za ikoga bila štetna ona psihološka raspravljanja o općoj i posebnoj psihologiji, ona teoretsko-znanstvena razmatranja o raznim pitanjima i pojavama? Zar će ikad postojati sustav kojega se ništa neće ticati razni astronomski, filozofski, logički, estetski, etički i matematički problemi? Zar nije uvijek važno znati i učiti zakone po kojima se odvija naš duhovni život? Neće li nas zanimati razni tipovi ljudi, zar nema nikakve koristi od toga, ako prikazujemo, na primjer,

psihologiju talenta, idiota, genija, »hohštaplera«, malograđanina, provincijalca, lopova, junaka, radnika, seljaka, umjetnika, političara?

Nezavisno od sustava kojemu pripada, čovjek živi svojim posebničkim životom: on ljubi, mrzi, moli, plače, svada se, tuče se, osvećuje se, napreduje, nazaduje, sebičan je, ima suosjećanja, radi, štedi, misli, snuje, itd., itd., pa tko će ikada zaniijekati vrijednost svim onim radovima koji nastoje ta različita stanja obraditi, opisati i prikazati? Unatoč zakonima, propisima i pravilima koja se tiču odnosa ljudi, čovjek svaki dan dolazi u novi položaj, sredinu i okolnost, pa nije li uvijek samo korisno ako se raspravljaju pitanja koja se tiču tih odnosa i okolnosti?

Sve ono što je od čovjeka i u čovjeku stvarnost je, pa će uvijek biti korisni takvi ljudi i njihove radnje koje nastoje ta različita ljudska očitovanja što bolje protumačiti i obraditi.

Uvijek i u svakome sustavu bit će ljudi koje će zanimati, na primjer, problem vjere, umjetnički problem, čudoredni život itd., pa tko može poreći važnost djelima iz tih područja? Uvijek će biti ljudi koje će oduševljivati pramaljeće, zapad sunca, žubor potoka i mjesečina, pa zar nemamo krivo kada takve i slične opise u pričama i romanima proglašavamo nazadnom i nekorisnom romantikom?

Uvijek i svagdje će, na primjer, učenje, pamćenje, zaboravljanje, lijepo vladanje, predavanje, pisanje, stvaranje, sebičnost, društvenost, pobjeda, poraz, slava, ime, obzir, odnos itd. imati svoje zakone i pravila, pa zar ikad može biti nesuvremeno pisati i govoriti o tome?

Uvijek će biti romantike, trubadurstva i ljubavi, pa tko će, na primjer, djelima i romanima takve vrste, samo ako su vrijedna i umjetnička, zaniijekati vrijednost i važnost, pa i u najsurovijim vremenima? Uvijek će biti ljudi koji će se smijati, baviti šalama i dosjetkama; u svim vremenima bit će ozbiljnih i solidnih, urednih, sebičnih, plemenitih i ogavnih ljudi, pa će i uvijek biti na mjestu ako se o ljudima, o njihovim naravima, manama, vrlinama i odlikama piše, misli, raspravlja i govori.

Kakav poredak bio da bio, kakvo vrijeme došlo da došlo, ljudi će imati različite naklonosti i sposobnosti, pa će za svaki sustav biti važno pitanje dara, nagnuća, zvanja, kulture, naobrazbe, rada, štednje, nazora, uvjerenja itd., jer će društvu uvijek biti stalo da ljudi budu što bolji i da što bolje izaberu svoje zvanje i mjesto. A također će svako zanimanje imati uvijek svoje posebne probleme i uvijek će biti pametno o njima misliti i raspravljati. Kakvo god shvaćanje vladalo, uvijek će biti majke, oca, žene, sina, brata, sestre i rođaka, pa zar neće uvijek biti korisne i misli koje se na njih odnose? Itd., itd.

Nijedan sustav, nijedna ideologija neće nikada uspjeti sve ljude izjednačiti i dotjerati u jedan te isti kalup. Ni u koji zakon i propis neće nikada stati potpun život. *Makar sustav bio i najsavršeniji, on nikada neće moći obuhvatiti u potpunosti sav onaj skup pitanja koja se tiču čovjeka.* Uvijek ostaje bezbroj pitanja koja su prepuštena ljudima da ih slobodno riješe, a pametnome sustavu bit će mnogo stalo da se ta pitanja što bolje riješe, jer će mu to samo dobro doći i biti na korist.

Kao što ćemo se uvijek i u svakom kulturnom i društvenom poretku baviti njegovom i liječenjem tijela i svih onih bolesti koje se na njemu pojave (zar ne bismo bili luđi kad bismo to zapustili?), tako ćemo uvijek morati njegovati sva ona pitanja i pojave koje se odnose na naš unutrašnji, duhovni, teoretski i djelatni život. Čovjek se ne može preskočiti, pa ga treba u potpunosti obraditi i razumjeti, jer tko njega ne razumije, neće razumjeti ni programe, ideologije i sustave. Čovjek je duša i izvor svega. Zato češće k toj duši i k tome izvoru. Tu je korijen razumijevanja svega.

Najveća vrijednost

Život je pun neriješenih pitanja, nesporazuma, čvorova i nejasnoća. Nesreće, tragedije i katastrofe prate čovjeka. U njima se rađa, živi, muči se i umire. Ide se stranputicama, radi s pogreškama i naučava u zabludama. Bole nas nepravde, vrijeđa ružno, laži nam ne daju naprijed. Promašujemo, lutamo i tražimo, ali ne nalazimo. Rješavamo, rasplićemo i odmotavamo, da se još više zapletemo. Pogrešno mrzimo i ljubimo. Krivo se veselimo i žalostimo. Tapkamo u mraku. Često nas hvata očaj i tuga, nestaje nam svjetla i snalaženja. Načela i polazne točke. Kao zalutali putnici u gustoj šumi tražimo izlaz na vedar i čist zrak. U istome položaju nalazi se i pojedinac i društvo.

Čini nam se da je sve to zato što se postavlja krivi odnos između čovjeka i svijeta, što se mnoge stvari, pojave i događaji u svijetu postavljaju, sude i promatraju sami za sebe, nezavisno od čovjeka. Postalo je prvo ono što je zapravo drugo; ono što mora biti sredstvo, postalo je cilj. Mjesto da središte svih problema nalazimo u čovjeku, mi ga tražimo izvan njega. Kao da se sve više zaboravlja istina da svijet sve svoje oznake dobiva po čovjeku. Samo po čovjeku je on lijep i ružan, dobar i zao, istinit i lažan. Po čovjeku se mjeri vrijednost i korist, daje smisao i značenje. Čovjek je polazna točka i najveća vrijednost. Sve se drugo mjeri i sudi po njemu, a jeftino i skupo, značajno i besmisleno itd., sve je to takvo samo s čovjekom i po čovjeku. S njim svijet dobiva svoju vrijednost.

Čovjek je neprocjenjiva vrijednost. Ničim se ne da nadoknaditi. Nezamjenjiv je i nenatkriljiv. U sebi samome čuva sreću i nesreću, uspjeh i slom, bogatstvo i siromaštvo. Po svome ljudstvu napreduje i nazaduje, stiče slavu i gubi ugled. Tko svojim ljudstvom padne, ničim se više ne može podignuti, tko se u čovječstvu uzvisi, nitko ga više neće biti u stanju poniziti. Tjelesnim zdravljem (»zdravlje je najveće blago«), duhovnim sposobnostima (»pamet je veliko blago«) i čudorednim odlikama (»više vrijedi dobar glas nego zlatan pas«) predstavlja vrhovno mjerilo, prema kojemu cijeli svijet dobiva svoju cijenu. Manjak na sebi i u sebi ne može biti izbrisan ni od kojeg viška na stvarima izvan sebe. Stvari, predmeti, imanja, bogatstva, ukrasi, nakiti, zemlja, kuća, strojevi, oruđa itd., sve to ima svoju vrijednost samo i isključivo u savezu s čovjekom i njegovim ljudstvom. Samo za sebe nije ništa, kao što svojim prednostima, koristima

i odlikama ne može ništa pomoći čovjeku u njegovoj vrsnoći, ako ove u sebi nema.

A ipak, ljudi kao da nisu svjesni ni svoje vlastite cijene. Mjesto da sebi, svome napredovanju i usavršavanju posvete glavnu brigu i pažnju, oni se često utječu stvarima da ih one spase i unaprijede! Njima se pokrivaju da se ne vidi kakvi su. Vanjštinom skrivaju unutrašnjost. Nastoje oko vanjskoga svijeta, oko materijalnih prilika i neznatnih okolnosti jer je to lak posao, a sebe zapuštaju, jer je najteže vladati sobom, mudro živjeti i raditi. I pojedinci i skupine zavaravaju sebe jer traže svoje zadovoljstvo i napredak u nečem izvan sebe, a ne u sebi samima.

Među svim mnogobrojnim mudroslovnim i znanstvenim problemima najvažniji je problem čovjeka i njegova odnosa prema drugim ljudima. A ipak se to pitanje zapušta i zaobilazi, pa onda i takva kultura ostaje vjetro-njasta i slabokrvna. Ako danas jadikujemo nad neskladom između znanstvenog i tehničkog napretka te stanja ljudskosti, onda je to zato što je naša kultura zaboravila njegovati i usavršavati najvažnije pitanje, najveću vrijednost, nepreskočivu stanicu — čovjeka!

U materijalnim mogućnostima razbacujemo se novcima, trošimo desno i lijevo, kupujemo drva i kamenje, čičkamo kuće, sobe, zemlju i šume, mjesto da trošimo u sebe, u svoje, u ljude koji će sutra, kad budu na pravome putu, mjestu i zvanju, predstavljati neprocjenjive glavnice, od kojih može biti svega što je lijepo, dobro i korisno. Trošenje u ljude uvijek je i u svim prilikama najpametnije trošenje! Eno vam neoženjenih ljudi ili oženjenih bez djece, pa uvijek kukaju da nemaju, ili ako imaju i troše, nikad nisu zadovoljni onim stečenim, dobavljenim i kupljenim, jer je to sve nestalno i nesigurno, zadovoljstvo od toga je kratkotrajno i maleno, a pravo zadovoljstvo imaju tek oni roditelji koji su živjeli za svoju djecu, trošili za njih i podigli ih na noge, da se onda diče njima, da ih pokazuju kao glavnice koje se ne krađu, koje ne propadaju na burzama i u »inflacijama«, već uvijek visoko »kotiraju«. Jedan meni poznati seljak, koji je imao sedam sinova, a bio je siromašan, bez vlastite kuće i zemljišta, nabrajajući svoju djecu, ovako je govorio: Moj Marko, to je bačva vina; moj Petar, to je dvokatnica; moj Luka, to je oranica; moj Šimun, to je šuma; moj Jure, to su dvije mazge; moj Mate, to je lađa; a moj Ante, to je veliki vrt. Tako danas i jest!

Mnogi opet troše na sve strane, na sve moguće predmete, okružuju se ukrasima, blistavom i sjajnom vanjštinom, a najpametnije bi učinili kad bi za sitni porast u svojoj kulturi, u svome ljudstvu, potrošili i najveće svote, jer bi im taj porast više vrijedio od svih gospodarskih bogatstava i raskoši.

Čudoredna niskost, intelektualna nezrelost, loš glas, slabo ime i ostala niska svojstva ne daju se ničim popraviti ni nadoknaditi. Mane u ljudstvu, prljavosti u karakteru i čovječstvu ne iskupljuju nikakvi novci, ne pere nijedna voda. Zaludu svi pokušaji vani, ako unutra, u sebi, ostaje isto. Zaludu zidamo vani, ako su u nama ruševine.

Govori se kako će u modernom ratu, u suvremenim vojskama stroj gotovo potpuno zamijeniti čovjeka, no i najnovija iskustva pokazala su da je i tamo, u vojsci i u ratu, čovjek još uvijek nezamjenljiv! On i danas ondje predstavlja najveću vrijednost. Ni penjanje i spuštanje na Mjesec, ni složeno vraćanje na Zemlju, pokraj svih onih upravo savršenih strojeva i uređaja, nisu ipak bili mogući bez nezamjenjive uloge čovjeka u tome poslu! Unatoč silnom razvitku tehnike i stroja, još i danas (a tako će biti i sutra) rat dobivaju i gube ljudi, a ne puške, strojnice, plinovi, bombe i topovi. Zaludu se vojnici oboružavaju samokresima, noževima i plinskim maskama, ako nisu oboružani sviješću, rodoljubnim osjećajem, ideološkom zagrijanošću i hrabrošću! Tu vrijednost čovjeka dobro uviđaju državnici, pa vidimo kako i države koje su imale plaćene vojnike, uvode opću i obvezatnu vojnu dužnost.

Kako se samo u sebi, u svojoj ispravnosti, dotjeranosti i uređenosti ima tražiti najveća vrijednost i sreća, najbolji su nam primjer za to žene. Udata žena predstavlja redovito i pravilno stanje i u tom svojstvu žene — majke ona ima najveće zadovoljstvo te može društvu pružiti najveću korist. Svi drugi putovi, sva druga sredstva kojima se služi da bi našla svoju sreću teško da mogu nadoknaditi ono tako važno žensko, ljudsko i majčinsko! Lijepi su razni ukrasi na ženi, ali je ipak najljepši ukras, kojim se može pojaviti na ulici, njezino dijete, koje vodi za ruku. Majčino zadovoljstvo ne može žena naći nigdje i ni u čemu drugome. Svaka čast i priznanje onim mnogobrojnim neudatim ženama koje su dale i daju i te kako bogate priloge društvu i životu, jer one nose drugome i korist i zadovoljstvo, ali u sebi su intimno nesretne, pa i narod za njih veli da »nisu imale sreće«.

A isto tako ni čovjeku uopće nitko ne može platiti ni nadoknaditi onaj duševni mir, ono zadovoljstvo sa sobom i osjećaj, recimo, mira, savjesti, rada, dužnosti itd. Ako je u onoj glavnoj stanici nešto bolesno, badava su sve druge stanice zdrave. Manjak u tom pravcu ne može se ničim više popraviti, jer nezadovoljstvo sa sobom u osjećaju slabosti, grižnje, nemira, bolesti, manje vrijednosti i slično, ničim se ne da izbrisati.

Narodna i umjetnička mudroslovlja i književnost svuda spominju i opisuju ljudskost kao vrhovnu vrijednost na svijetu, kojoj se sve ostalo ima podvrći i upriličiti. Poslovice, izreke, preporuke, aforizmi, savjeti, želje itd., sve one u različitim oblicima ponavljaju istinu da je samo čovjek i ljudskost cilj, a sve drugo samo je sredstvo.

Mnogo će nevolja nestati i mnogi će se društveni problemi sami po sebi riješiti kad se sve uredi prema osnovnoj stanici, prema čovjeku kao vrhovnoj vrijednosti, a ne prema lažnim kriterijima, riječima i praznim pojmovima. I pojedinci, i skupine i ideologije u brizi za osobni i opći napredak neće učiniti nikada ništa ako preskoče, ako mimođu stanicu od koje sve drugo ovisi!

Nikad nije dosta naglasiti kako su u pogledu rada, uspjeha i napretka ljudi ono glavno i najvažnije, a sve drugo kako je od sporedne vrijednosti. Ljudi su nepreskočive stanice i tko njih preskoči, promašio je svoj rad i put.

To je možda prva istina koju je čovječanstvo u tumačenju svijeta i života spoznalo, ali što je ono više odmicalo u svome razvitku, to je bivala sve veća opasnost da ta istina postane manje jasna i vidljiva. Najveća je pak opasnost danas kad u gustom drveću modernih, kulturnih i civilizatorskih pojmova ponestaje snalaženja i čista pogleda. Mnogo je novih vrijednosti postavljeno, pa nije čudo ako je mnogima više puta nejasno koja je vrijednost osnovna. Kroz mnoga mjesta juri moderni životni vlak, pa nije čudo ako se smeo i zaboravio koja je glavna postaja.

Spoznaja o najvećoj vrijednosti ne odnosi se samo na čovjeka kao biće, različito od stvari i životinja, na čovjeka uopće, već i na svakoga napose. Štoviše, ta se spoznaja više odnosi na tople, žive ljude, na njihove sposobnosti, mogućnosti i međusobne razlike, nego na čovjeka kao prazni pojam. U toj spoznaji je rečeno kako će u životu i svim njegovim djelatnostima vrijednost i ishod svake djelatnosti zavisiti u prvome redu od vrijednosti čovjeka koji vrši tu djelatnost, a tek onda od drugih različitih mogućnosti i prilika.

Zabluda našega vremena leži često u činjenici da ono misli o čovjeku bez čovjeka! Iako možda još nikad od postanka čovjeka do danas nije bilo tako jako naglašeno neraspoloženje prema svemu što nije živo, stvarno, djelatno, korisno i opipljivo, prema svemu što je previše apstraktno, teoretsko i daleko, danas se sigurno najviše teoretizira, a najmanje vodi briga o mogućnostima toplih i živih stvorova!

Stvara se slika svijeta, grade se nacrti rada, razmišljaju različita društovna stanja, pa se pritom svim mogućim okolnostima i prilikama pripisuje neka uloga, ali o onoj glavnoj, čovječjoj ulozi, kao da se sve manje vodi briga! Novac, vrijeme, stroj i životinje, pa čak slučaj i sreća, dobivaju u nacrtu svijeta svoje značenje, samo se o važnosti učešća čovjeka, živa čovjeka, najmanje vodi briga. Na taj način naše vrijeme ulazi u suprotnosti, jer danas toliko naglašeno čovjekoljublje i briga za bolji život čovjeka ne mogu se ostvariti poimanjem u kojemu vrijednost čovjeka stoji na zadnjemu mjestu. Što god se bude više zapostavljao obzir prema čovjeku, prema njegovoj vrijednosti, umnoj i čudorednoj sposobnosti, to će sve manji biti izgledi da se tome istome čovjeku pomogne. *Ljudskost se može unaprijediti samo ljudskošću!* Društvo je uvijek živjelo i uspijevalo, odnosno nazadovalo, zbrojem vrijednosti svih onih pojedinaca koji ga sačinjavaju. Ono tako živi i danas, unatoč tome što smo mi izmislili neke druge zakonitosti. Uzalud nam sve najidealnije ideologije i teorije, manjak u kakvoći čovjeka ne može se ničim nadoknaditi. Tim teorijama treba da pristupi što vredniji i sposobniji čovjek, da im dade daha i krvi, daha i topline. Same za sebe nisu ništa, a u lošim rukama isto tako.

Kad to ne bi bilo tako, kad od ljudi ne bi sve ovisilo, mi bismo po teoriji mogli unaprijed stvoriti sliku nekog započetog rada, izračunati konačan učinak poduzete djelatnosti i za pisaćim stolom procijeniti političke, ekonomske i društvene sustave i ideologije. Sve ima svoja pravila, uredbe, propise, zakone, programe, rasprave, svoja sredstva i ciljeve, pa kad bi od toga sve zavisilo, mi bismo, proučivši ih, upoznali stanje i duh ustanova, društava, posala i država u kojima se ta pravila primjenjuju. Ali sve to treba da dođe na djelo, u djelatnost, u dobre i loše ruke čovjeka, koji će iz svega toga izvući najviše ili će upropastiti i ono najmanje. Čovjek je ona snaga, ona vatra kojoj se dohvat plamena ne može označiti ni predvidjeti jer je tako silno različit. Čovjek je onaj čimbenik koji će upropastiti one najidealnije okolnosti i spasiti one najlošije.

Tu danas toliko zapuštenu i tako zaboravljenu istinu i činjenicu potrebno je često naglašavati i potvrđivati na stvarnim životnim primjerima.

Državu ne spašavaju i ne upropašćuju zakoni, već zakonodavci i primjenjivači zakona. Ne politički sustavi, već njihovi zastupnici i prvaci. Koliko različitih stanja s istim zakonima u različitim državama! Sve škole u jednoj državi imaju iste nastavne programe, iste ciljeve i propisane načine rada, ali uza sve to svaka škola diše posebnim duhom, ima posebnu i od svih drugih različitu vrijednost, pa u spremi i vrijednosti sasvim različitu mladež pušta u život. Razlika između ove i one škole jednaka je razlici između neba i zemlje. A sve te velike razlike koje će se sutra odraziti u kakvoći njihova posla, uvjetovali su nastavnici, u prvome redu upravitelji, jer od glave svako dobro i zlo.

U jednome staležu svi imaju istu spremu i svjedodžbu, ali kako nam na istome poslu svaki daje i pruža različita djela! U različitim društvima, skupinama, organizacijama, strankama, zavodima, vojarnicama, bolnicama, klubovima itd., vladaju isti propisi, zastupa se ista teorija i smjer, nisu se izmijenile ni gospodarske mogućnosti, ali kako različiti »režimi« znaju unijeti sasvim drugi život, kako znaju poboljšati i pogoršati ekonomske i kulturne uvjete života u tim skupinama! Poduzeće s istom glavnicom, glasom i izgledima za uspjeh propada, nazaduje i raste, već prema tome kakvi ga ljudi vode, kakav mu je onaj upravitelj na čelu. Jedne iste novine, s jednim istim smjerom, s istom političkom i društvenom bojom, pokazuju sasvim drugi uspjeh, već prema tome kakvim duhom dišu urednici i suradnici. Svi kršćanski svećenici propovijedaju isti nauk Isusa Krista, ali kako se to čini na različit način i s različitim uspjehom! Na istome gradivu, u jednakom vremenu, kako li nastaju različite vrijednosti djela! Onaj obrazac prema kojemu je vrijednost jednaka utrošenome radu treba da dobije svoj ispravak, i s obzirom na različitu vrijednost i vrsnoću tvoriva i još više s obzirom na različitu vrijednost ljudi koji pod istim uvjetima pružaju tako različito!

Nitko pametan ne poriče važnost pojedinih teorija, sustava i ideologija na znanstvenom, kulturnom i društvenom polju, ali je danas nadasve potrebno vojevati za važnost uloge čovjeka, jer kao da se sve više mimo-

ilazi i preskače ta stanica, preko koje na kraju mora sve proći i koja svemu daje svoju boju i žig vlastite vrijednosti. Prije u sebi dotjerati i isklesati čovjeka, a tek onda oblačiti ruho različitih političkih, društvenih i kulturnih ideologija.

Na zdravu podlogu sve će se primiti, na gnjilu ni ono najzdravije. Zdrav, pošten, pametan i radišan čovjek svakome će sustavu, svakome poretku i društvenom uređenju dobro poslužiti, a nevaljanac neće koristiti ni svojoj ideologiji, osim kao stvar i broj kojim će se po volji množiti i dijeliti.

Stoga se nameće potreba što većeg zanimanja za vrijednost čovjeka, za njegov što veći čudoredni, umni i voljni uspon. Kad se u tome pogledu postigne željeno stanje, onda se ne bojmo ni jedne teorije i ideologije. *Povijest je dosad spominjala ljude, a ne ideologije!* Tako će biti i ubuduće. Veliki ljudi uključuju u sebi različite ideologije (svojetanje ljudi), a najbolje ideologije u lošim rukama ne znače ništa. »Ovo je učinjeno za vrijeme ovoga ili onoga« — tako se dosad pisalo na spomenicima, tako će biti i ubuduće. Ima ljudi koji su neupotrebljivi, a ima ih koji su nezamjenjivi! I jedan i drugi slučaj potvrđuju da je vrijednost čovjeka i cijena njegovih opće ljudskih svojstava ono glavno, a sve drugo da je sporedno.

Čovjek je nepreskočiva stanica!

Bez čovjeka sve je laž

Ne tražim da mi drugi čini dobro, sasvim sam zadovoljan ako mi ne bude pravio zlo — tako uzdiše ogorčen čovjek, sit i presit čovjeka i svih njegovih opačina. Da je »čovjek čovjeku vuk«, da prelazi preko tuđih lešina da bi došao do svoje koristi, to nisu samo prazne riječi uvrijeđenih i razočaranih, već činjenice. Ne mislim ovdje govoriti o toj dobro poznatoj i stoga već pomalo otrcanoj i dosadnoj stvari. Htio bih ipak zamoliti čitatelje da se svaki iz svoga iskustva sjeti onih žalosnih slučajeva koje je sigurno doživio, a koji zbog svoje ogavnosti prelaze okvir čovjeka i mogu spadati samo u pojam podčovjeka i životinje. Potrebno je sjetiti se svega onoga što je čovjek u stanju učiniti kad postane nečovjek, da bi nam bila očiglednija potreba za pokušajem liječenja i ozdravljenja.

Ako malo podrobnije raščlanimo ono kukanje i one jadikovke čovjeka nad čovjekom i životom, uvjerit ćemo se da je život baš zbog toga težak što mu je onaj, da tako kažem posebnički život, težak, to jest što je otrovan i ogorčen onaj neslužbeni odnos čovjeka prema čovjeku. Da, ljudi se ne tuže toliko na zakone i na paragrafe, propise i naredbe, pa makar oni bili teški i surovi; ne krive toliko društvene, političke i gospodarske vladajuće sustave i ideologije, makar one bile i najnečovječnije. Ljudi, čini se, imaju mnogo težih stvari od svega toga, a to je, nažalost, onaj bližnji, kolega, suradnik, sustanar, zemljak, susjed, mještanin, sunarodnjak itd., koji će ogorčiti i ono što još nije ogorčeno i otrovati i onaj centimetar duše koji je još ostao pošteden od boli i tuge. Ne, nije težak poslodavac koji te plaća i uzdržava, pa makar on bio i najsvirepiji, težak je onaj koji

te *ne brani i ne odijeva* i koji bi te mogao sasvim pustiti u miru, kad bi samo htio, ali on to neće, jer u njegov životni zadatak spada da te mrzi i da ti radi o zlu!

Ne, nije teška tamnica sa svim okovima, lancima, stražarima i surovim postupcima, nego je često puta težak onaj tvoj suputnik, koji ne bira sredstva da bi sebi olakšao položaj, a tebi ga otežao prljavim prijavama, klevetama i lažima!

Ne, nije težak ured, tvornica i radionica. Nije teško pero, olovka, čekić, cigla, motika i stroj! Nije teško ni rano ustajanje, ni kasno lijeganje, ni stalno sjedenje, ni neprestano ležanje, ni neobazriv raspored radnih sati, ni neostvarljivi radni plan! Sa svim tim teškim radnim uvjetima čovjek se pomiri i prilagodi se njima, ali, eto, još k svemu tome i nebrata čovjeka da se sa strane nepozvan pridruži i pridonese svoju dionicu u obliku pakosti, mržnje, podvale i zlobe.

Ne, nisu teški u životu gromovi i munje, požari i potresi, tuče i pljus-kovi, sparine i suše, bure i oluje, vihori i uragani, poplave i nerodice, bolesti i nelagodnosti, zaraze i pošasti, ratovi i prevrati, gubici i odbici, nezaposlenost i neimaština te sve ostale raznovrsne nesreće i nevolje, nego je težak i pretežak onaj čovjek, koji će k svim tim prirodnim i društvenim nevoljama priključiti i priložiti još i svoju zajedljivu i opasnu njušku!

Svaki od nas ima jednoga ili nekoliko njih oko sebe koji su tu, koji kao da neumorno službuju i brinu se oko nas, da nam ne bi, zaboga, uzmanjkale neugodnosti i da budemo jednako opterećeni jadima i nevoljama. Naš se neprijatelj trudi i razmišlja kako ne bismo imali mira ni počinka, kako bi nam nadodao na bremenu ono što nam je možda netko oduzeo! Ako imaš, krivo mu je; ako nemaš, osuđujete, ako radiš, zaviđa ti; ako ne radiš, ruga ti se; ako si lijep i zdrav, zloban ti je; ako si ružan i bolestan, smije ti se!

O, čovječe nečovječe!

Kad čovjek ima na pameti tu groznu istinu o čovjeku i nečovjeku, onda vidi kako je jadno, kako je nedostatno i mršavo cijelo nastojanje oko liječenja čovjeka i poboljšanja ljudskih odnosa te kako je licemjerna i lažna svaka ljubav koja je *izostavila i preskočila čovjeka!*

Poznajem ženu koja obožava pse i mačke. Njeguje ih i pazi kao rođenu djecu. Kad joj je uginula jedna mačkica, njezina ljubimica, ona ju je okupala, zamotala i obilato oplakala, a onda s najvećom nježnošću — pokopala! Ta ista žena držala je podstanare, varala ih i izrabljivala i kad je to bilo u njezinom probitku, davala im otkaze i tjerala u pravom smislu riječi na ulicu, mimo svih propisa i zakona. I danas čujem u ušima plač jednog naučnika, koji je kasno uvečer došao kući i molio tu gazdaricu da ga pusti prespavati. Ali da, ona je ostala tvrda i nemilosrdna! I stoga je njezina dobrota, osjetljivost i ljubav prema životinjama *velika glupost i velika laž*, jer može biti sve drugo samo ne dobar onaj koji je tako »mekan«, pa ne može slušati mijaukanje mačkice, a može ostati tvrd, gluh i slijep na molbe i suze čovjeka!

Lijepo je bacati mrvice golubovima, graditi strehe i kućice za ptice na krovovima, pohvalno je biti član društava za zaštitu životinja, ali sve je to *užasno ništa*, mrska i ogavna laž, ako ti isti ljudi i članovi ne vole čovjeka i ako mu truju već ionako otrovan život!

Isto tako mnogi ljudi nježno njeguju cvijeće i biljke, tepaju laticama i grančicama, pa također s najvećom pažnjom paze i maze stvari i stvarčice oko sebe, ali cijela ta glavnicica nježnosti i ljubavi ne vrijedi ni šupljega boba ako nema ni kucaja srca za čovjeka patnika i bijednika!

Mnogi književnici, pisci, umjetnici i javni radnici znadu pozivati ljude i razvijati u njima smisao za ono što je lijepo, ukusno, prirodno, rodoljubno i društveno, ali i to će ostati samo prazna i nekorisna laž, jer zaludu si čovjeka približio znanosti, prosvjeti, umjetnosti, društvu i domovini ako ga nisi približio čovjeku i učinio mu ga milijim i dražim!

Raznježili su se mnogi osjetljivi lirske pjesnici, pa su dirljivo i ganutljivo opjevali šuštanje borovog lišća, žubor potoka i sjaj zvjezdanog neba, ali što ćeš nam, pjesniče, što će nam tvoji nježni stihovi, ako si u životu ostao surov i grub? Ne možeš biti dobar prema suncu, moru i snijegu, jer se dobrota i mekoća srca mogu pokazati samo i isključivo prema čovjeku!

Pomoću visokih škola, umnih profesora i znanjem nabijenih knjiga postali smo i mi sami umni i učeni, svladali smo ono što nam se činilo nedokučivim i približili se najvećim znanstvenim istinama i umjetničkim dostignućima. Ali sve to skupa, sve naše škole, diplome, povelje, listine i naslovi nisu nego za oganj i dim ako se s njima nismo približili čovjeku te postali blaži, mekši i pravedniji prema njemu! Tko svojom školom i naobrazbom nije smekšao svoga srca i dao svoj prilog ljubavi i snošljivosti među ljudima, taj je uzalud uložio u sebe trud i novac! Više vrijedi mrva razumijevanja, blagosti i obazrivosti prema čovjeku, nego deset sveučilišnih naslova i svjedodžbi!

Pripadnici raznih vjera najsavjesnije vrše svoje vjerske propise i obavljuju dužnosti raznim molitvama, misama, obredima i sakramentima, ali mnogi od njih zaboravljaju da i vjera može postati laž i »praporac koji zveči« ako naše vjersko uvjerenje nije u svakidašnjici primijenjeno na čovjeka i na toplo nastojanje da se poboljša i poljepša njegov život. Koliko u tom pogledu griješe vjernici, toliko možda još više njihovi svećenici. U svakome staležu, pa i u ovome, ima onih koji su promašili svoj poziv, pa o njima nećemo ovdje ni govoriti, jer je njihov život sve drugo prije nego dušobrižnički. Riječ je ovdje o onim vrijednim svećenicima, o ideolozima i propovjednicima. Kada čovjek čita vjerske knjige, časopise i članke, pa također kad sluša brojne propovjednike i učene govornike, onda mu se javlja misao da je lijepo držati propovijedi o Bogu, o svecima, da je korisno raščlanjivati vjerske istine, tumačiti prigodna evanđelja i prikazivati životopise svetaca, ali da bi ipak trebalo više govoriti o tome kako vjernik mora biti *u prvome redu čovjek*, jer se bez toga ne može ugoditi Bogu ni živjeti prema njegovome Slovu, makar čovjek svaki dan bičevao sebe, molio i primao sakramente! Trebalo bi neprestano govoriti i pisati, okriti

dvorane i priredbe, novine i procesije, na primjer, ovakvim natpisima: Bogu je najugodnija molitva ako si dobar prema čovjeku! Bogu ne možeš ugoditi ako si zao prema svome bližnjemu! Dva su središta tvoje vjere: Bog na nebu i čovjek na zemlji. Ako ovome nisi oprostio, neće ni Bog tebi oprostiti! I slično.

Ni u govoru ni u pisanoj riječi ne bi se smjelo govoriti o ljubavi prema čovjeku onako općenito, već bi trebalo upozoravati na žive i stvarne primjere iz svagdašnjeg života te imenovati one glavne i poznate ljudske odnose, mane i pogreške. Kad bih, na primjer, ja bio propovjednik u crkvi, rekao bih: Ako si zaista vjernik, odmah čim izađeš iz crkve, pođi i vrati što si ukrao! Ako je tvoja molitva uistinu iskrena, da si još večeras pošao kod Petra Petrovića i pomirio se s njime! Bogu je ugodno što si se ovdje udario u prsa i kajao se za svoja nedjela, ali će mu biti još ugodnije ako se udariš u prsa i pred svojim susjedom, kojemu ćeš priznati krivicu i moliti ćeš ga za oprost zbog uvrede i zbog štete koju si mu počinio! Ne budite zlobni i pakosni! Obuzdajte svoj jezik i ne zadavajte bol drugima oko sebe! Budite uviđavni i snošljivi, imajte razumijevanja, ne budite sebični! Ne zabadajte nos u tuđe poslove! Ne klevećite! Ne osvećujte se, opraštajte! Pomognite gdje možete i koliko možete! Ljubite čovjeka i pomognite mu živjeti! Samo tako, to jest preko ljubavi prema čovjeku, pokazat ćemo svoju ljubav prema Bogu! Zapamtite: laž je vaš vapaj i uzdisaj k Bogu, laž je vaša vjera i pobožnost ako ste zli prema najvrednijem stvorenju Božjemu, prema čovjeku!

Bez blagog odnosa prema drugome čovjeku ne samo da pokazujemo kako smo bez prave kulture, već ujedno i upozoravamo da smo isto tako nevrijedni članovi svoga društva i naroda, jer nema ni društvenosti ni narodnosti ondje gdje toplo i iskreno ne doživljavamo drugoga čovjeka sa svom njegovom situacijom, to jest sa svim njegovim nevoljama i potrebama.

Zaista je potrebno uvijek naglašavati i na svakom mjestu propovijedati kako u središtu kulture, vjere, društvenosti i rodoljublja stoji čovjek, te da jednostavno ne možemo biti ni kulturni, ni vjerski prožeti, ni rodoljubno vrijedni, ni društveno značajni, ako naša glava i naše srce ne postavi čovjeka kao prvu i glavnu vrednotu!

Ovaj članak uzet je iz knjige Jurja Jurjevića *Čovjek*, koja je u svoje vrijeme doživjela dva izdanja i bila jako dobro primljena. Sada se sprema treće izdanje, ali dvostruko prerađeno i trostruko prošireno. Knjiga će imati preko 600 stranica.